

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ
І ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУК
В УКРАЇНІ
1992—2002

Частина 1

37(091)
Р64

Академія педагогічних наук України

**РОЗВИТОК
ПЕДАГОГІЧНОЇ І ПСИХОЛОГІЧНОЇ
НАУК В УКРАЇНІ
1992—2002**

Збірник наукових праць до 10-річчя
АПН України

Частина 1

Державна
науково-педагогічна
бібліотека України

ОВОВ'ЯЗКОВИЙ
ПРИМІРНИК

Харків
«ОВС»
2002

334995 К

ВІДДІЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

М.Д. Ярмаченко
доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України
м. Київ

ДЕСЯТИРІЧЧЯ СТАНОВЛЕННЯ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Академія педагогічних наук України з'явилася і виросла водночас зі становленням і розвитком незалежної України. Педагогічна теорія і практика завжди в Україні мала визначні здобутки, але тривалій час вони втрачали свої національні ознаки. Педагогічні новатори і творці України, як правило, представлялися російськими, австро-угорськими, польськими чи чехословацькими діячами. І хоч часто публікувалися вони не рідною українською, а російською, польською чи навіть німецькою мовами, вони по суті були українські, відображали українську народну педагогіку і традиції. І все ж не можна не помічати того, що колоніальні умови їх існування неминуче гальмували розвиток педагогічної теорії.

До складу Академії педагогічних наук СРСР входило 18 провідних вчених педагогів і психологів України. Однак з розпадом СРСР уже в 1991 році союзна Академія педагогічних наук припинила своє існування. Проголошення ж незалежної Української держави стимулювало розвиток педагогічної творчості, активізувало пошуки освітян з розбудови української національної системи освіти. Почали виникати нові навчальні заклади, авторські та альтернативні школи, оригінальні концепції навчання й виховання. Посилилася потреба в глибокому вивченні, науковому осмисленні і виробленні на цій основі стратегії і тактики розвитку української національної школи. Це активізувало науково-педагогічну громадськість щодо створення власного науково-педагогічного центру. Задовольняючи пропозицію групи провідних українських вчених, Президент України Л. М. Кравчук 4 березня 1992 р. підписав Указ про створення Академії педагогічних наук України як вищої галузевої наукової установи. Була встановлена чисельність членів Академії у кількості 25 дійсних членів і 45 членів-кореспондентів. На виконання цього Указу 16 червня 1992 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову, яка передбачала конкретні заходи щодо утворення Академії педагогічних наук

України. Президентом-організатором Академії було призначено М.Д. Ярмаченка. Дійсними членами — засновниками Академії педагогічних наук України було призначено 15 відомих в Україні вчених (Арвата С.Ф., Гончарука Є.І., Захаренка О.А., Канищенко Л.О., Киричука О.В., Мадзігона В.М., Мокіна Б.І., Пріснякова В.Ф., Прокопенка І.Ф., Савченко О.Я., Скока В.І., Скопенка В.В., Таланчука П.М., Шкіля М.І., Ярмаченка М.Д.).

17 листопада 1992 р. відбулися збори академіків — засновників, які завершили формування Академії. Було обрано 7 нових дійсних членів (С.У. Гончаренко, К.І. Кульчицький, В.О. Моляко, О.Г. Мороз, В.А. Роменець, М.Г. Стельмахович, П.П. Хропко) та 17 членів-кореспондентів Академії (А.Г. Авдієвський, О.М. Біляєв, А.М. Богущ, Л.Ф. Бурлачук, А.Ф. Верлань, М.І. Жалдак, А.М. Карпухіна, В.З. Колібабчук, М.В. Костецький, В.І. Лозова, Н.Г. Нічкало, Е.Л. Носенко, В.М. Синьов, О.В. Сухомлинська, Т.П. Шевченко, В.Г. Шевчук, П.Г. Шищенко). Члени колишньої АПН СРСР також стали членами АПН України (І.А. Зязюн, О.Р. Мазуркевич — дійсними членами, В.К. Демиденко, В.І. Кононенко, Г.Д. Нестеренко, Д.О. Тхоржевський, В.І. Чепелєв — членами-кореспондентами).

18 листопада 1992 р. відбулися перші Загальні збори Академії педагогічних наук України. Вони обрали президентом Академії М.Д. Ярмаченка, віце-президентом Л.О. Канищенка, головним вченим секретарем О.Я. Савченко. До складу Президії увійшли також С.У. Гончаренко, Є.І. Гончарук, О.В. Киричук, В.І. Кононенко, М.В. Костицький, В.М. Мадзігон, О.Г. Мороз, В.Ф. Прісняков, І.Ф. Прокопенко, М.І. Шкіль. Було утворено три відділення: теорії та історії педагогіки; дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті, психології, вікової фізіології та дефектології.

30—31 березня 1993 р. Загальні збори Академії прийняли Статут Академії і Положення про її відділення, обрали керівників відділень, які водночас були і віце-президентами (В.М. Мадзігона, С.У. Гончаренка, О.В. Киричука). В листопаді 1993 р. було утворене ще одне відділення — педагогіки і психології професійної освіти, керівником якого став віце-президент Л.О. Канищенко. Були схвалені також «Основні напрями розвитку педагогічної і психологічної наук», що стало важливим етапом у виконанні Державної національної програми «Освіта».

Увага науковців спрямовувалася на чітке визначення та експериментальне обґрунтування основоположних принципів системи безперервної освіти, державних стандартів на всіх її етапах; структури її основних параметрів змісту освіти: системи політичного, морального, фізичного та естетичного виховання підростаючих поколінь на рівні сучасних вимог з урахуванням етнічних особливостей незалежної України; системи в освітній підростаючим поколінням сучасної комп'ютерної техніки; системи роботи з формування мотивації освітніх потреб населення, розвитку неформальної освіти.

Одне з найважливіших завдань науковців полягало в психолого-педагогічному обґрунтуванні системи формування в дітей і молоді національної самосвідомості, громадянськості, почуття патріотизму й національної гордості, високої моральності, гуманізму і працелюбства.

Фундаментальні дослідження в планах Академії займали значну питому вагу (близько половини) і фінансувалися з держбюджету.

Прикладні дослідження (розробка навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, дидактичних матеріалів, соціологічне вивчення тощо) проводилися на замовлення зацікавлених міністерств, відомств, організацій, підприємств з відповідним фінансуванням цих досліджень.

До першочергових фундаментальних досліджень було віднесено:

а) опрацювання нової філософії освіти, дослідження співвідношення між філософією і соціологією, з одного боку, і педагогікою — з іншого;

б) створення цілісної теорії розвитку особистості, дослідження співвідношення між соціальним і біологічним у становленні й розвитку дитини;

в) розвиток теорії виховних систем як основної форми інтеграції педагогічних процесів у їх єдності й різноманітності з орієнтацією на особистість, на підготовку її до життя в полікультурному демократичному суспільстві;

г) опрацювання концепції змісту освіти й навчання для різних типів навчальних закладів з урахуванням тенденцій розвитку науково-технічного прогресу і відповідних галузей наукових знань, форм соціальної свідомості, гармонізації циклів навчальних предметів, гуманітаризації та гуманізації освіти;

д) обґрунтування прогресивних технологій педагогічної діяльності.

Глибоке осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення є необхідною передумовою всебічного розуміння дослідниками нових проблем, що постали перед педагогічною наукою і практикою у зв'язку зі створенням національної системи освіти. Актуальними стали дослідження громадсько-національної та історико-педагогічної думки про національну школу, зародження української національної ідеології та її розвиток через зміст і форми освіти й виховання, про вплив ідей видатних українських педагогів на розвиток національної педагогічної думки, використання надбань класичної педагогіки в розбудові сучасної системи освіти. При цьому національне, своєрідне досліджувалося в органічному зв'язку із загальнолюдським, чому сприяв порівняльний аналіз вітчизняної освіти й освітніх систем зарубіжних країн.

Першочерговою науковою проблемою стало теоретичне обґрунтування шляхів формування національної свідомості, громадянських якостей особистості засобами народознавства й етнопедагогіки.

Нова методологія виховання ґрунтувалася на гуманістичних цінностях і спрямовувалася на підвищення моральності суспільства. Це вимагало від педагогічної науки теоретичного обґрунтування і практичного забезпечення, по суті, нових виховних систем, здатних готувати гідних громадян з високим почуттям відповідальності й обов'язку, свідоною дисципліною, творчою активністю, безкорисливою працею на благо розбудови Української держави. Потрібна розробка нових підходів до обґрунтування наукових засад морального, трудового, естетичного, фізичного та родинного виховання, до визначення ролі сім'ї, учнівських і педагогічних колективів, державних інститутів, громадськості у виховному процесі. Педагогічна наука мала визначити шляхи подолання уніфікації, функціоналізму та авторитаризму у вихованні, а також нові підходи до патріотичного й інтернаціонального виховання з опорою на національно-культурні традиції народу.

Реформування вищої освіти передбачало оновлення й удосконалення змісту професійної підготовки на основі пріоритетності наукових знань відповідної галузі й ідей індивідуалізації та диференціації, гуманітаризації навчального процесу, в тому числі й у технічних вузах, розробки мобільних діагностичних методик формування особистості студента як майбутнього спеціаліста, організатора виробництва і громадського діяча. Потрібні були концепції і моделі професійної підготовки фахівців з різних галузей знань.

Дидактика, методики та інформаційні технології в освіті охоплюють надзвичайно широке коло педагогічних проблем. Основне завдання в цій галузі полягало в оновленні методології загальної та окремих методик на засадах нової філософії та ідеології освіти, переосмислення всіх компонентів дидактичного процесу під кутом зору їх людинотворчої функції, обґрунтування нових ефективних методів дидактичних і методичних досліджень, розробка надійних критеріїв їх ефективності.

Особливої уваги Академія надавала створенню високоякісних підручників і навчальних посібників, бо, як кажуть мудрі педагоги, погано складений підручник може принести народowi більше зла, ніж чума і холера. Це стосувалося не лише загальноосвітньої школи, а й університетів, педінститутів та педучилищ. За максимально короткі строки треба було створити сучасні підручники з педагогіки та психології, історії педагогіки, з окремих методик і взагалі з усіх предметів, передбачених навчальними планами вищої школи.

23—24 листопада 1994 р. Загальні збори Академії внесли зміни до Статуту АПН України. Відповідно до цих змін вводилися посада віце-президента Академії, на яку було обрано академіка В. М. Мадзігона, і посади академіків-секретарів відділень (замість посад віце-президентів — керівників відділень), на які було обрано: академіком-секретарем відділення теорії та історії педагогіки О.В. Сухомильську, академіком-секретарем відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті С.У. Гончаренка, академіком-

секретарем відділення психології, вікової фізіології та дефектології О.В. Киричука, академіком-секретарем відділення педагогіки та психології професійної освіти Л.О. Канищенко. Членом Президії Академії було обрано директора Інституту педагогіки і психології професійної освіти І. А. Зязюна.

19—20 грудня 1995 р. Загальні збори Академії розглянули питання «Проблеми теорії виховання дітей і молоді в Україні» (доповідь академіка-секретаря відділення теорії та історії педагогіки О.В. Сухомлинської). Зборами були обрані дійсними членами Академії: М.З. Згуровський, О.В. Сухомлинська, М.В. Фоменко, А.М. Богуш, М.С. Вашуленко, М.І. Жалдак, С.Д. Максименко, О.Я. Чебикін, Т.С. Яценко, А.Т. Авдієвський, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало; членами-кореспондентами: Г.І. Артемчук, І.Д. Бех, А.М. Бойко, Р.П. Скульський, Е.С. Вільчовський, М.П. Гузик, А.М. Гуржій, Ю.І. Мальований, Е.М. Соф'янець, Віт.І. Бондар, І.І. Бобрик, Є.П. Постовойтов, Г.М. Чайченко, А.П. Грищенко, Л.В. Губерський, В.О. Пашенко, В.Г. Сидякін, О.В. Третяк. Зарубіжними членами Академії були обрані: М.Д. Нікандров, А.В. Петровський (Москва), Франгос Христос (Греція).

Головним вченим секретарем Академії було обрано М.С. Вашуленка.

2—3 квітня 1996 р. Загальні збори заслухали звіти про наукову діяльність відділень АПН України. Іноземним членом Академії було обрано відомого вченого-макаренкознавця, керівника лабораторії «Макаренко—реферат» Марбурзького університету (ФРН) Гйотца Хілліга.

Часткові зміни до Статуту Академії були внесені зборами, що відбулися 28—29 січня 1997 р. Відділення педагогіки і психології професійної освіти було реорганізоване у два відділення: 1) педагогіки і психології вищої школи та 2) педагогіки і психології професійно-технічної освіти. Академіком-секретарем першого відділення було обрано академіка Л. О. Канищенко, а другого — академіка Н.Г. Ничкало.

Етапними були збори Академії педагогічних наук, що відбулися 17—18 грудня 1997 року. На них відзвітувався перший склад Президії Академії. З доповіддю «Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні за період становлення і діяльності Академії педагогічних наук (1992—1997 рр.)» виступив перший її Президент Ярмаченко М.Д. Збори обрали новий склад Президії, яку очолив дійсний член АПН України, доктор філософських наук, професор Кремень Василь Григорович. До складу Президії були обрані В.М. Мадзігон (віце-президент), Вашуленко М.С. (головний вчений секретар), Сухомлинська О.В. (академік-секретар відділення теорії та історії педагогіки), Савченко О.Я. (академік-секретар відділення дидактики, методики та інформаційних технологій), Максименко С.Д. (академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології), Ничкало Н.Г. (академік-секретар відділення педагогіки і психології професійної освіти), Євтух М.Б. (академік-секретар відділення педагогіки і психології вищої освіти), Зязюн І.А. (директор Інституту

педагогіки і психології професійно-технічної освіти), Кононенко В.І. (ректор Прикарпатського університету ім. В. Стефаника), Прокопенко І.Ф. (ректор Харківського педагогічного університету ім. Г. Сковороди), Шкіль М.І. (ректор Українського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова), Скопенко В.В. (ректор Національного університету імені Тараса Шевченка), Чебикін О.Я. (директор Південного наукового центру АПН України), Чембержі М.І. (ректор Дитячої академії мистецтв у м. Києві), Філіпчук Г.Г. (депутат Верховної Ради України, Голова комітету Верховної Ради з екологічної політики), Ярмаченко М.Д. (радник Президії АПН України). У квітні 2001 року за власним бажанням зі складу Президії вийшов Скопенко В.В. Членом Президії було обрано ректора Київського національного медичного університету ім. О. Богомольця, відомого спеціаліста з проблем загальної та комунальної гігієни Гончарука Є.Г.

Звітні збори прийняли розгорнуту постанову, в якій накреслили конкретні заходи подальшого розвитку і зміцнення Академії.

15—16 грудня 1998 р. на Загальних зборах розглядалося питання «Освіта і вчитель у контексті українського державотворення» (доповіді І. А. Зязюн) та «Основні напрями розвитку Академії на найближчі перспективи» (доповідь Президента АПН України В.Г. Кременя). Були також прийняті деякі зміни до Статуту Академії.

15—16 грудня 1999 р. Загальні збори Академії розглянули питання: «Формування особистості в умовах розвитку української державності» (доповідь Президента АПН України В.Г. Кременя). Дійсними членами АПН України були обрані: Г.І. Артемчук, Вол.І. Бондар, І.Д. Бех, Віт.І. Бондар, Г.Г. Філіпчук, В.Р. Ільченко, Л.І. Мацько, А.М. Гуржій, В.О. Зайчук, Ю.Ф. Зіньковський, А.П. Грищенко, М.Б. Євтух, О.В. Третяк. Членами-кореспондентами АПН України були обрані: по відділенню «Теорія та історія педагогіки» — В.П. Кравець, В.Г. Кузь, Г.В. Троцько, В.І. Луговий, М.М. Сидоренко; по відділенню «Дидактика, методика та інформаційні технології в освіті» — О.І. Ляшенко, Н.М. Бібік; по відділенню «Психологія, вікова фізіологія та дефектологія» — Б.О. Олексієнко, Н.В. Чепелєва, М.Й. Борншевський, Я.Й. Кондратьєв, М.М. Слюсаревський, В.Г. Коляденко, Є.Ф. Соботович; по відділенню «Педагогіка і психологія професійно-технічної освіти» — В.А. Баженов, В.Ю. Биков, О.І. Волков, С.В. Ківалов, О.І. Щербак; по відділенню «Педагогіка і психологія вищої школи» — В.П. Андрущенко, В.П. Малахов, А.Г. Слюсаренко, О.В. Чалний, Д.М. Черваньов, О.В. Скрипнюк, С.О. Довгий, А.А. Мазаракі, Ю.М. Бугай, Ю.І. Горобець, АМ Тутай. Іноземними членами АПН України були обрані: Кіпа А.В. (США), Федоренко Є.В. (США), Вільш І. (Польща), Новіков О.М. (Росія), Смірнов І.П. (Росія), Шльосек Ф. (Польща).

20—21 квітня 2000 р. на Загальних зборах Академії було розгорнуте питання про результати наукової діяльності АПН України за

1999 рік та завдання на 2000 рік (доповідь головного вченого секретаря М.С. Вашуленка). На цих же зборах було обрано віце-президентом Академії О.Я. Савченко. 19 січня 2000 р. постановою Президії АПН України була введена посада Першого віце-президента Академії, на яку було призначено В.М. Мадзігона.

16 квітня 2002 р. Загальні збори Академії розглянули результати наукової діяльності АПН України за 2001 рік і завдання на 2002 рік (доповідь М.С. Вашуленка) та основні напрями наукових досліджень у галузі педагогічної і психологічної науки (доповідь віце-президента АПН України О.Я. Савченко). Зарубіжним членом Академії було обрано Матросова В.Л. (Москва).

За останні роки Академія педагогічних наук України зросла якісно і кількісно. До її складу обрано велику групу провідних вчених вищої школи, відомих педагогів України. Нині її склад характеризується такими показниками: дійсних членів 47 і членів-кореспондентів 81.

Академия педагогических наук Украины создана в соответствии с Указом Президента Украины от 4 марта 1992 года и постановлением Кабинета Министров Украины от 16 июня 1992 года. За 10 лет своего существования Академия выросла и количественно, и качественно. В ее состав вошла большая группа ведущих ученых педагогов и психологов Украины. В составе Академии имеется 47 действительных членов и 81 член-корреспондент.

The Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine was founded in 1992 by the special decrees of the President of Ukraine (the 4th of March 1992) and the Cabinet of Ministers of Ukraine (the 16th of June 1992). During ten years of its existence the Academy has grown quantitatively and qualitatively. The membership of the Academy of Pedagogical Sciences consists of a large group of leading Ukrainian scientists on pedagogy and psychology. It has 47 acting members and 81 corresponding members.

В.Г. Кремень

*доктор філософських наук, професор,
академік НАН України президент АПН України*

ПОСТУП ДО НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасні розбудовчі процеси в Україні супроводжуються суттєвими змінами в царині суспільних відносин, перш за все економічних, що передбачає новий тип взаємозв'язку освіти і суспільства в цілому.

Формування і модернізація національної системи освіти відбувається в умовах істотних змін у духовному просторі суспільства, що вимагає від сіячів «доброго, мудрого, вічного» світоглядної позиції,